

Péntek Imre

„Nyomozás” az emléktelenség rétegeiben Bereményi Géza-Kovács Krisztina: Apacsok

Zalaegerszegen, a régi színházvezetés „hattyúdala” volt az a két kamaradarab, ami Hevesi Sándor Színház épületén kívül, a régi VMK-ban (ma Keresztury ÁMK) kapott helyet: Füst Milán *Boldogtalanok*-ja és a kétszerős darab, Bereményi Géza-Kovács Krisztina műve, az *Apacsok*. (Mint ismeretes, februárban a pályázati kiírás nyomán, Besenczi Árpád és „csapata” nyert.) Az *Apacsok* mindenképpen figyelemre méltó mű: középpontjában a sokszor vitatott ügynöki múlt (újra)értékelésével.

Bereményi a sors ajándékként találkozott a hatvanas években megtörtént sztorival, s formált az anyagból íróként-rendezőként egy sajátos vásári képmutogató, filmszerű vágásokkal dolgozó dokumentum-játék előadást. Előre kell bocsátani: egy sokkoló, katartikus előadást. Egyes kritikák „vázlatosságot” emlegettek, igen, talán túl sokfelé bonyolódott a cselekmény, túl „sok” igazságot akart felszínre hozni, több szereplőnek is szeretett volna elégtételt szolgáltatni. S ez a szerteágazó, több részre szakadó katarzis kissé gyengítette a drámaiságot. Amit elért, ebben a formájában, azonban így sem kevés. Az a több szinten folyó „nyomozás”, ami a darab fő izgalmát jelenti, a múlt titkainak kiderítése és leleplezése nem más, mint az ember szembekerülése a saját végzetével. Többször megtekintve a zalaegerszegi előadást, a megviselt környezetben, a puritán, de rendkívül kifejező díszletek között, csak megerősíteni tudom: a főként fiatalokból álló közönséget szinte letaglózták a szaggatott, de rendkívül logikusan egymásra épülő jelenetsorok, a visszapergetett események, melyek újabb és újabb fénytörésben, más és más szemszögből

mutatták be a történeteket. (Kicsit emlékeztetve a klasszikus japán filmre, a *Vihar kapujában*-ra.) A kádári diktatúra megértéséhez nélkülözhetetlen adalékokat szolgáltatott ez az este: a felszínen mosolygós, jól táplált, kisszerű, olykor emberséget színlelő ügynökök, a mélyben (a vallató szobák mélyén) azonban brutális kegyetlenséggel működő verőlegények. Még valamire rávilágított: az 1956-os forradalomban valamilyen szerepet játszó, de múltjukat megtagadó és eláruló figurák voltak azok a „magánszorgalmú” kutyák – akikről Illyés is írt versében –, aki a leghevesebben „ugattak, tépték a láncot”, nehogy kiderüljön: valami közük volt a sorsfordító napok eseményeihez. (Magam is ismertem ilyeneket. Persze, az sem lehetetlen: „gazdáik” ezt is tudták róluk.) S aki titkukra rájött, egzisztenciájukat veszélyeztette, annak pusztulnia kellett.

A darab keretjátéka – Horváth Balázs nagymamájának születésnapjára és filmszinopszisének elfogadása – kezdetben csak szokványos családi-szakmai konfliktusnak ígérkezik.

Aztán egyre furcsább dolgok derülnek ki: a hatvanas években, Zebegényben az apacsok szerepét magukra öltő fiatalok – akikről mostanában kezdünk egyre többet tudni – unokái kerülnek egymással szembe. Szoboszlai (Szürke Sas) unokája Horváth Imre (Fekete Hold) unokájával: a Szoboszlai-unoka ráismer nagyapja tragikus történetére a kuratórium elé került filmszinopszisében, amiből – tekintve, hogy Horváth Imre-naplója alapján készült, — ez a tragikus beszervezés-ügynöki szál természetesen kimaradt. S az is, hogy az 1961-ben

vizsgálatot és eljárást folytató nyomozó hatóságok „közreműködése” nyomán, „jóvóltából” a vizsgálati fogságban lévő Szoboszlai 1963-ban a vizsgálati fogság idején a börtönben „öngyilkos” lesz. S az áruló és „gyilkos” – a Történeti Hivatal dokumentumai szerint – Horváth Imre – Fekete Hold.

Pedig szinte idillien indult a történet...

Horváth (Nagy Péter alakítja mély belső átéléssel) mint krónikás lép színre, hogy bemutassa a „síksági indián” törzset, a bölényekre vadászó apacsokat. S máris tanúi (egyre inkább részesei, átélői) vagyunk az átváltozásnak, az első generációs váltásnak, amikor ebből az egzotikus képből egy család születésnap környezetébe „csöppenünk”. A Horváth család szokványosan készül a nagymama köszöntésére, amikor az ifjabb Horváth, az unoka valami feszültséget hoz a szituriációba. Látszólag forgatókönyvének elfogadása vagy elutasítása a tét. Csak később derül ki: ennél sokkal többről van szó. Ráadásul Laci, az unoka nagyapja történetéről írta a filmszinopszist. S szóba kerül az igazság – sőt, az apa szerint a „vegytiszta igazság”. A békésnek ígérkező családi vacsora résztvevői megkezdik időutazásukat a múltba.... Előbb feltárl a kuratóriumi ülés nyomán: a budapesti-szentendrei indián törzs két kulcsfigurájának, Fekete Holdnak és Szürke Sasnak a leszármazottja, unokája találkozott össze, hogy kirakja a hiányzó mozaikszemeket – a tragikus történetből. A „diamese” képével, epizódjaival meg-megtörő cselekményt ezúttal a nagymama szólaltatja meg: 1963-ban járunk, s az „értelmiségi” indiánok két híres harcosa, két barát közül Szürkesast „megölik” békeidőben a „sárgaszeműek”. S az „apacsok” díszes szertartással vesznek búcsút tőle. Szürkesas, Szoboszlai - civilben mérnökhallgató – édesapja is börtönben van, 56-os elítélt. A körülötte szövődő belügyi háló, érdeklődés

látszólag érhetetlen: a szervezés (Horváth Imre, Fekete Hold szervezése), Szoboszlaiék lakásán tartott házkutatás, a kihallgatások – mind-mind azt sugallják, az indiánosdival, Mr.Caldron – egy valódi apacs leszármazott – látogatásával van baj. A tartótiszt (Kiss Ernő meggyőző alakításában) – akinek a legfőbb szerepe van a szálak szövögetésében – félelmetes elánnal és rendkívül céltudatosan keres valamit. S csak Szoboszlai érti meg: az egész akció mélyén egyetlen dolog rejtőzik. A tartótiszt egy olyan fotót keres, amely őt kompromittálhatja, az állásába, az egzisztenciájába kerülően. Egy fotót, amelyen az 56-os, börtönbüntetését töltő Szoboszlai apa és a tartótiszt együtt látható, mint felkelő, szabadságharcos a Kilián laktanyánál. Ez hát a titok, amelynek megfejtése Szoboszlai életébe kerül. (A vázlatosságot itt valóban érezn: talán lehetett volna nevet, karakteresebb jellemet, hátteret adni ennek a démoni figurának, aki a maga módján szintén küzd a fennmaradásért.) A kis indián csoport tagjai szembekerülnek egymással, a temetés utáni együttlétben vádakat, gyanúsításokat és védekezéseket tépik szét ennek a jól működő, összetartó közösségnek kapcsolatrendszerét – nyilván, ez is célja a korabeli belügynek –, s ahogy a nagymama diameséjében hallható: Szürke Sas halála az „apacs törzs végét jelentette. Szétszéledtek.” Fekete Holdat az önvád és a lelki furdalás arra kényszeríti, hogy a szerep elétté váljon: disszidál, és levelei nyomán arra lehet következtetni: felkeresi a rezervátumban élő apacs törzset, és köztük hal meg. És még egy furcsa csavar: róla is kiderül, nem jutott el az apacsokhoz, egy New York-i lakótelepen lelte halálát. S a nagymama – messzire szökött-menekült párja emlékét makacsul és tisztán őrző asszony – mondja ki az elmúlt rendszer egyik legfélelmetesebb következményét: „Nem emlékszem... Én már nem emlékszem semmire.” S hogy Magyarország a nem emlékezni akarók országává vált.

A darab kettős szereposztásban került színre: ebben van logika, hiszen a folytonosságra, a megszakadt történet összefüggéseire utal (a latin mondás szerint: A halott megragadja az élőt.). A tartóiszt és az apa (Fekete Hold fia) esetében azonban ez az (érzelmi) logika nem érvényesül. Ellentmond egymásnak. Ahogy például Bajomi és Szilaj Ló (Urházi Gábor László remek interpretálásában) igen.

Ecsedi Erzsébet a nagymama szerepében hatásos és meggyőző. Hatásosan meg tudta szólaltatni a darab szövegének líráját is. Szegezdi Róbert – főként Szürke Sas szerepében talált magára –, az ifjú Szoboszlai alakításakor kissé színtelennek bizonyult. Kovács Olga – a fiatal Horváth jegyese, Lassú Óz – az asszonyi aggodalom és hűség emblematikus megformálója. Pap Lujza pedig Szürke Sas özvegyeként, tiszteletet parancsolóan magasodott a zűrzavar és viszály fölé. Kanda Pál Mr. Caldron szerepében hitelesen hozta el egy távoli világ elismerő üzenetét. Mihály Péter és Mészáros

András korrekten helyt állt Tíz Medve (Házkutató), illetve Hegedűs, hadnagy karakterét alakítva.

Feltétlenül dicséretet érdemel Gauder Áron látványterve: rendkívül puritán eszközökkel élve (néhány jelképes kellék, függönnyel elválasztott terek, világítási effektusok) megfelelő játékeretet teremtett a balladisztikus darabnak. Bereményi Géza íróként-rendezőként is bizonyított: az elmúlt évad legemlékezetesebb, legértékesebb kamara előadását hozva létre. A nem túl jó (szcenikai) adottságok ellenére. Ami azt a kérdést is felveti: meddig működhet a Hevesi Sándor Színház megfelelő kamaraszínház nélkül? Sajnos, a Keresztury ÁMK színpadi terme mai állapotában csak távolról emlékeztet hajdani fénykorára, amikor még, Ruszt József idejében, gazdag repertoárral és kiváló előadásokkal szórakoztatta a zalaegerszegi közönséget... Mit hoz a jövő? Erről már az új színházvezetésnek kell döntenie.

